FOTOGRAFIA OKAMIHU

Z. KAMENDY, M. PATARÁK

Klopem na dvere izby 403. Otvára muž s bosými nohami. Sadáme si do kresiel, muž vykladá nohy na posteľ oproti. Náš rozhovor je naplánovaný, nemám však pripravené žiadne otázky. Nechávame sa unášať. Sledujem nohy na posteli a uvedomujem si, ako sa líšia od mojich vlastných, pokrivených a zhrubnutých chodidiel. Nohy predo mnou sú takmer aristokratické. Úzke a jemné, so štíhlymi, rovnými prstami. Voľne sa pohybujú. Muž roztvára a zatvára prsty. Rozprávame sa. Po chvíli zapínam nahrávanie. Nie je to rozhovor kolegov, priateľov, ani milencov. Nahota bosých nôh do neho vnáša intímnu, snovú clivosť. Hlboko sa ma dotýka, chvíľami zvláštne elektrizuje.

Muža v kresle poznáte ako prezidenta Slovenskej psychiatrickej spoločnosti. Náš rozhovor trvá necelú hodinu.

Ako sa cítiš vo funkcii prezidenta spoločnosti?

Kedysi som si hovoril, že by som chcel byť v pozícii, v ktorej by som mohol trošku viac ovplyvniť chod slovenskej psychiatrie. Mal som také úvahy ako mladý psychiater a nenazval by som to tak, že som bol ambiciózny. Nebol som a mám pocit, že ani nie som. Frustrovalo ma však, ako psychiatria vyzerá, mnohé veci mi odborne nesedeli a mal som dojem, že by mali fungovať inak. Že by sme mali inak pristupovať k liečbe, byť holistickejší a tak ďalej... No a postupom času mi pribúdali pozície, z ktorých by sa mohlo zdať, že môžem ovplyvniť naozaj veľa. Pristihol som sa však pri myšlienke, že to, čo som si myslel ako mladý psychiater, sa nedeje. Skôr som mal dojem, že moja snaha vyznieva naprázdno. Že kontakt s Ministerstvom zdravotníctva vlastne nie je partnerský. Mal som veľmi naivnú predstavu, že keď spolu s Výborom niečo navrhneme, tak ministerstvo na to zareaguje a uvedie to do chodu. Samozrejme, že je to aj prejav mojej naivity, ale rád sa k nej priznávam. Dochádzam k osobnému pohľadu, že to, čo robím, nemá výraznejšie odzrkadlenie v realite. Asi by som mal byť politik, aby sa to, po čom túžim, v slovenskej psychiatrii udialo. Ale politik určite byť nechcem, chcem ostať psychiatrom. Ako psychiater som súčasťou odbornej spoločnosti a to je moje miesto. Napriek tomu nie sú moje názory vypočuté. Som z toho bezmocný a ak mám byť úprimný, možno aj na hranici vyhorenia.

Aký je rozdiel medzi mladým a starým psychiatrom? Kedy sa z mladého psychiatra stal starý?

Kedysi existovala Sekcia mladých psychiatrov, potom sa premenovala, pretože sa vynorila rovnaká otázka. Kto je mladý psychiater? Ja tým aktuálne myslím psychiatra v predatestačnej príprave.

Sme rovesníci, jedna kohorta. Vždy sa mi zdalo, že keďže s ľuďmi z mojej kohorty starneme spolu, akoby sme stále boli rovnako mladí.

Presne tak sa cítim. Ale čo sa týka profesie, po špecializácii má človek veľa zodpovednosti, väčšiu autonómiu a kompetencie pomôcť pacientom. Z hľadiska môjho osobného vnímania adultná fáza psychiatrie pre mňa nastala, keď som sa zo dňa na deň stal šéfom kliniky. Stalo sa to veľmi rýchlo, naozaj odrazu, a vnímal som to ako kvalitatívny skok. Musel som sa adaptovať na nový spôsob pracovného aj osobného života. Vtedy sa so mnou niečo stalo. Začal som meniť život na klinike, prenesene povedané aj životy svojich kolegov.

Chceš ovplyvňovať životy tvojich kolegov tak aby sa mali lepšie?

Aký zvláštny rozhovor. Nie. Som nástupca Ludvika Nábělka, ktorý bol dlhé roky primárom a prednostom psychiatrickej kliniky v Banskej Bystrici. Keď mi odovzdával žezlo, povedal mi: „budeš meniť životy ľudí". Nepovedal to ako pozitívum, skôr len ako konštatovanie, a dnes viem, čo to znamená, keď to zažívam. Šéf povie, že niečo by sa malo robiť inak, prerozdelí prácu, a ľudia potom o ňom doma hovoria svojim partnerom a partnerkám, možno sa na neho sťažujú. Niekomu dá príležitosť, inému možno nie, a tak podobne.

Na tejto konferencii som počula od dvoch rôznych ľudí z dvoch rôznych pracovísk, ktoré nebudem teraz menovať, že „náš šéf je veľmi láskavý". Strašne sa mi to páčilo.

Hm, chcel by som, aby to o mne niekto povedal. Snažím sa byť láskavý.

Čo ťa najviac baví na psychiatrii?

To si teda dala, v tejto fáze vyhorenia (smiech). Na psychiatrii ma najviac oslovuje, že môžem byť súčasťou ľudských príbehov, ktoré sú veľmi zvláštne, často boľavé a plné tráum, ale odkrývajú, ako vlastne funguje ľudská psychika a odhaľujú, čo to znamená byť človekom. Do psychiatrie vnášam filozofiu, vnímam v nej existenciálne situácie, témy ako zmysel života, ako žiť svoj život správne, čo to vlastne znamená byť psychicky zdravý. S tým, čo robím, táto životná filozofia integrálne súvisí.

Záleží ti na osude pacientov?

To najkrajšie na psychiatrii je práve kontakt s príbehom, teda kontakt s pacientom. V mojej terajšej práci som omnoho menej psychiatrom ako som bol pred rokmi. Mám na starosti manažérske a organizačno-metodické veci. Najživší kontakt, ktorý mám najradšej, je práve veľká vizita, kde sa s pacientmi porozprávam. Ak sa majú lepšie, a v ich životoch sa niečo zmenilo, tak naozaj prežívam radosť.

Preferuješ kontakt s pacientmi pred organizačno-metodickými povinnosťami?

To neviem, ale prináša mi to väčšiu radosť, keď sa pacientom darí, a bolesť, keď to tak nie je, keď sme im nepomohli. Konfrontovať sa s tým a chápať, že niektoré ľudské príbehy alebo psychické poruchy nie je jednoduché zmeniť, určuje hranice psychiatrie a toho, čo už je mimo jej horizontu. Aj toto je veľmi dôležité zo strany psychiatra, obzvlášť vedúceho pracovníka, pochopiť: kde končí naša sféra vplyvu.

Ľudia pracujúci v pomáhajúcej profesii majú niekedy tendenciu akoby obviňovať pacienta, keď sa mu v liečbe nedarí tak, ako by očakávali, že sa mu dariť má…

Súhlasím, ale ja to v sebe nemám.

Stretla som sa s tým často pri závislostiach, keď sa pacienti za relaps obviňujú, doslova používajú slovo zlyhanie.

Ja som typ, ktorý sa najprv pozrie na seba, keď sa urobí chyba alebo sa veci nedejú podľa plánu. Či som ja nespravil chybu, alebo sa nejakým spôsobom o to nepričinil, alebo si niečo nevšimol, a tak ďalej… Rozmýšľam, či som nepodal nejakú intervenciu, ktorú som podať mal. Som tým možno uchránený, aby som toto bremeno uvalil na pacienta. Či je to moja výhoda alebo nevýhoda, ťažko povedať.

Ako v našom časopriestore prežiť spokojný život?

Dobre, že sa nepýtaš na šťastie. Človek by mal cítiť, že to, čo robí má význam, a že mu to prináša radosť. Nemusí ísť vyslovene o nadmernú satisfakciu alebo to, čo nazývame šťastie. To je často veľmi efemérne a vzdialené tomu, ako ja uvažujem nad uspokojením, teda v širších hedonických parametroch. Môže ísť o maličkú vec vo vzťahoch, v rodine. Dôležité je to, čím sa človek zaoberá, aké má koníčky, že nadobúda skúsenosti, má v sebe isté schopnosti. Pre mňa je veľmi dôležité, aby som bol spokojný so svojimi schopnosťami a aby som sa zlepšoval. Toto mi prináša radosť aj mimopracovne.

Niekedy som si myslela, že moja osobná spokojnosť netkvie v práci, že práca je len vedľajší parameter, spôsob obživy, ktorý som si vybrala kongruentne s mojím psychickým nastavením. Že v otázkach spokojnosti sa realizujem skôr v mimopracovnom prostredí.

Pre mňa má pracovné uspokojenie veľký význam. Mám veľkú radosť, keď sa niečo nové dozviem o psychických poruchách, a keď to dokážem odovzdať svojim kolegom. Že som aktívny a produktívny. Keď rozmýšľam, čo zlé ma môže postretnúť, je to zrejme stav, keď nebudem môcť byť aktívny a produktívny. Už teraz to vnímam ako obdobie, ktoré so mnou riadne zatrasie. U našich pacientov v rôznych životných okolnostiach vidím, že je to pre človeka veľmi závažný až hraničný zážitok, narcistické zranenie. Mení sa tým sebaobraz, sebahodnota aj sebaúcta. Netýka sa to však výlučne práce. Jedna z najväčších hodnôt je pre mňa poznanie vo všeobecnosti, nielen psychiatrie.

Tu sa musím opýtať, kedy zistíš, že si poznal?

Toto je epistemologická slučka (smiech). Je to zážitok, keď sa niečo osvetlí. Zažívam to niekoľkokrát denne, vnútorne ma to teší, je to forma intelektuálnej slasti. Mnoho ľudí ma pozná ako hedonistu.

Ja ťa tak vôbec nevnímam.

Naozaj? Hm. Vskutku som človek, ktorý je k sebe veľmi tvrdý. A postupom času začínam byť tvrdý aj na ľudí vo svojom okolí, lebo si myslím, že keď mám na seba taký prísny meter, môžem ho mať aj na druhých. Keď sa ma ľudia pýtajú, prečo som chcel byť psychiatrom, čakajú nejakú humanistickú odpoveď. Niečo ako že chcem pomáhať ľuďom, zažil som nejakú traumu, chcem, aby bolo na svete lepšie. Ja som to tak nikdy nemal. Ja som chcel poznať. Toto ma priviedlo k psychiatrii a stále ma

to na nej fascinuje. Subjekt poznania vnímam ako niečo transcendentálne. Existuje hranica, od ktorej je subjekt veľmi ťažko poznateľný. Aj sebapoznanie, autognózia a introspekcia sú fantastické veci. Je pre mňa mimoriadny zážitok, keď sa môžem viac ponoriť do seba, viac nasvietiť nejaký jav v ľudskej psychike. Chcel som poznať ľudskú myseľ, preto som chcel byť psychiater.

Viem, že si všeobecný psychiater, ale stále ťa vnímam, že si taký náš, že ťa zaujímajú závislosti. Viem, že sa poznáš, rozprávaš a priateliš s touto komunitou ľudí. Zaujíma ma, prečo.

Je to veľmi príjemná komunita ľudí. Od počiatočných období na psychiatrii som vnímal, že jeden z najčastejších problémov pacientov, ktorých som mal na starosti, bola závislosť. Nazývali ju veľmi nepeknými slovami, nevedeli si s ňou poradiť. Vnímali, že sú za ňu zodpovední, že to je morálny defekt, vinili za ňu seba, prípadne svoje okolie. Od začiatku ma to fascinovalo, popri psychózach. Schizofréniu považujem za svoju hlavnú tému, ale prakticky sa angažujem práve na poli závislostí, prípade ľudskej sexuality. Momentálne sa zo mňa derie to, čo vo mne dlho zrelo: filozofické aspekty psychiatrie. Zaujímajú ma motivačné aspekty ľudskej mysle a správania, ktoré sa týkajú toho, čo sa tradične nazývalo systém odmeny. Vždy ma to mátalo ako rébus, a je veľmi zábavné sledovať, že to, čo ma najviac fascinovalo, keď som nastúpil na psychiatriu, je to, čo ma aj doteraz najviac baví.

Neprezentuješ sa ako zručný a náruživý užívateľ informačných technológií, ale napriek tomu si veľmi aktívny na sociálnych sieťach.

Ide to samé. Áno, som technologický skeptik, dokonca fobik. Mám z informačných technológií obavy, ale fascinuje ma množstvo poznania, ktoré je na internete. O témach, ktoré ma vzrušujú, sa bežne nemám s kým baviť. Internetová komunita prináša priestor, kde môžem svoje myšlienky dať von, a niekto na ne môže reagovať. Jednak šírim poznanie, čo sa mi páči, a jednak diskutujem. Diskusiu mám veľmi rád a málo to realizujeme aj na odborných podujatiach. Milujem tézu a antitézu. Diskusia je krásny nástroj na poznávanie. Tak to zrejme fungovalo v antických filozofických školách.

Okrem toho, že robím na internete, mám často podujatia pre laikov. Vždy som veľmi zvedavý, čo mi povedia, s čím nebudú súhlasiť. Posúva ma to ďalej. Mám pocit, že rozumiem výhradám verejnosti voči psychiatrii, chápem nedostatky nášho odboru.

Pokračoval by si v pozícii prezidenta psychiatrickej spoločnosti, ak by ti k tomu ďalšie voľby dali mandát?

Asi nie. Spôsob preberania funkcie bol pre mňa veľmi negatívny, až skľučujúci zážitok.

Motivuje Ťa moc?

Podľa toho, ako chápeme ten termín.

Keď máš moc, máš schopnosť veci ovplyvniť.

Áno, to som chcel. Lenže zistil som, že ma to iba frustruje, že je to skôr naučená bezmocnosť, čiže niečo veľmi kontradiktórne tomu, čo som si myslel, že funkcia pre-

zidenta prinesie. Vidíme, že v poslednej dobe sa v nebývalej miere ignorujú odborné postoje. Moc by som chápal tak, že som uschopnený voľbou svojich kolegov reprezentovať ich. Toto vnímam ako celkom uspokojujúce. Ak by to malo znamenať, že by som mal moc disponovať autoritou nad svojimi kolegami, bol by to pre mňa averzívny status, nerád riadim v tomto zmysle. Som radšej v horizontálnych ako vertikálnych vzťahoch.

Potešilo ma, ako si povedala, že ma nevnímaš ako hedonistu. Druhí ľudia ma tak vnímajú, a ja som v podstate len zahltený do práce.

Chcieť sa tešiť zo života podľa mňa nie je úplne totožné s hedóniou. Hedóniu si predstavujem ako baženie, priorizáciu slasti.

Sú rôzne formy hedónie. Už v antike bol epikureizmus, to bol veľmi umiernený hedonizmus, ktorý hovoril, že veci, ktoré sú pekné a tešia ťa, sú efemérne. Najlepšou formou slasti je umiernená slasť, ktorá ti prináša slobodu od strachu, túžob i žiadosti. Všetky slasti sa o chvíľu stratia. Jeden zo spôsobov hedonizmu je tieto veci, zväčša drobné, zachytávať, všímať si ich. Za chvíľu môže byť neskoro. Drobné radosti sú silnejšie ako tie veľké. Ak ťa vie rozvibrovať maličké potešenie, tak dlhšie funguje. To je euhedónia.

Na konci sa i tak na prach obrátiš.

Ja som katolík. Predsa v sebe mám vieru, že existuje aj čosi viac. Čo to znamená vo vzťahu k smrti? Vzkriesenie alebo nejaká forma života potom sú pre mňa celkom blízke témy. Lenže ako si predstaviť vzkriesenie, ako si ho predstavujem ja?

Možno je vzkriesením to, že niečo zmeníš. Niečo zanecháš. Odkaz bude žiť.

20, 30 rokov, a potom bude po odkaze. Kým nezanecháš výnimočné dielo, jasné, že sa na teba zabudne, a tak je to asi v poriadku. Ale aj v tom je ukrytá mystika. Píše o tom slovenský vedec Ladislav Kováč. Vidím zvláštnu formu mystiky v tom, ako sa pozerá na predpoklad, že nevyhnutne zanikneme. Súčasťou evolučného stromu je, že jeho vetvy končia. Jedna z tých vetiev budeme pravdepodobne aj my, ale napriek tomu malo zmysel tu byť, a zažiť krásu, ľudskú vynaliezavosť či umenie. Toto sa mi veľmi páči. Že prijímaš vlastnú konečnosť a smrteľnosť, ako si povedala, na prach sa obrátiš, a zároveň vnímaš, že takto to musí byť, aby si zažila nejakú veľkú hodnotu. Práve preto, lebo je to všetko pominuteľné. Chvíľu sa proti tomu vzpieraš, hľadáš hranice a potom sa pokloníš všehomíru a prijmeš, ako to je. Je mi to blízke.

…

Odchádzam z izby. O pár minút vidím Michalove nohy na dlážke predo mnou v konferenčnej miestnosti. Sú obuté v tmavých kožených topánkach. Zašnurované. Pôsobia profesionálne.

Doručené do redakcie: 2. 10. 2024
Prijaté na publikovanie: 4. 11. 2024